บทที่ 1

บทนำ

1.ความสำคัญและความเป็นมา

ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ทุกบริบทของสังคมไทย ก่อผลกระทบทั้งในด้านเป็นคุณและเป็นโทษในระดับต่าง ๆ กล่าวเฉพาะอิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยม วัตถุนิยม ได้กระตุ้น โน้มน้าว ส่งเสริมให้บุคคลโดยเฉพาะเยาวชน คนหนุ่มสาว อันเป็นพลังสำคัญของสังคมในอนาคต ตั้งเป้าหมายชีวิตไปที่การแสวงหาความมั่งคั่งและวิถีชีวิตแบบฟุ้งเฟ้อ รักสบาย เน้นการแข่งขันชิงดีชิงเด่น เกิดวิธีคิดแบบตัวใครตัวมัน ให้ความสำคัญสูงสุด(บูชา) กับวัตถุ เงินทอง ผลกำไร จนกระทั่งละเลยหรือเพิกเฉยต่อศีลธรรมขั้นพื้นฐาน และขาดจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) อันบุคคลพึงมีต่อส่วนรวมในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางทั้งปริมาณและระดับความรุนแรง อันกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนต่างเร่งแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทั้งองค์กรศาสนา การศึกษา และองค์กรอาสาสมัครเพื่อสังคมอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

กล่าวเฉพาะระบบการศึกษาโดยเฉพาะในสถาบันระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยได้ถูกตั้งคำถามมาอย่างต่อเนื่องถึงบทบาทหน้าที่ในการร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในฐานะที่เป็นผู้จัดการศึกษาระดับสูงสุดเพื่อพัฒนาคุณภาพมนุษย์ให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่ามหาวิทยาลัยได้ตกเป็นจำเลยของสังคมไปเสียเอง เนื่องจากเป็นผู้ผลิตซ้ำวิธีคิดแบบบริโภคนิยมและจิตสำนึกแบบตัวใครตัวมันให้แก่ผู้เรียน โดยละเลยต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในสถาบันอุดมศึกษาที่จะสนับสนุนการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคมในระดับที่เรียกได้ว่าจริงจังและมีความต่อเนื่อง ในรอบ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา จึงเกิดปรากฏการณ์ที่นำมาสู่คำกล่าวที่คุ้นเคยว่า"ยิ่งเรียนมากยิ่งเห็นแก่ตัว"เพิ่มมากขึ้นทุกขณะ แม้ในปัจจุบันสังคมจะเกิดความเห็นที่สอดคล้องต้องกันว่า มหาวิทยาลัยควรมีบทบาทในการใช้ทรัพยากร และศักยภาพที่มีอยู่ร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่คำถามสำคัญคือ มหาวิทยาลัยจะทำได้อย่างไร อาศัยแนวคิด วิธีการแบบใด ช่องทาง กลไกการจัดการลักษณะใด รวมไปถึงคำถามเชิงแนวคิดและแนวปฏิบัติอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจน เชื่อถือได้ เนื่องจากไม่เคยมีการตั้งคำถามและศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องนี้อย่างจริงจังเป็นระบบเพียงพอที่จะนำไปกำหนดเป็นแนวทางการดำเนินงานได้

สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร (ส.บอ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานเทียบเท่าคณะหนึ่งในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อตั้งขึ้นโดย ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ มีภารกิจในการจัดการศึกษาเพื่ออบรมบ่มเพาะจิตสำนึกทางสังคมให้แก่คนหนุ่มสาวผ่านกระบวนการเรียนรู้งานอาสาสมัคร จากประสบการณ์ของการดำเนินงานจัดการศึกษาและจัดกิจกรรมเพื่อสังคมมายาวนานกว่า 30 ปี สำนักบัณฑิตอาสาสมัครพบว่า การทำงานอาสาสมัครเป็นการเรียนรู้ทางตรงที่ส่งเสริมให้บุคคลได้รับการฝึกฝนให้รู้จักการเสียสละ มี"จิตอาสา" หรือมีน้ำใจและความเอื้ออาทรอยากช่วยเหลือผู้อื่นที่ลำบากและเดือดร้อน ด้วยความปรารถนาดี ซึ่งดำเนินการเป็นหลักสูตรการศึกษาโดยมีกลุ่มเป้าหมายระดับบัณฑิตซึ่งจบการศึกษาแล้ว นอกจากนี้สำนักบัณฑิตอาสาสมัครยังได้จัดกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครอย่างไม่เป็นทางการอีกหลายหลักสูตร อาทิหลักสูตรนักศึกษาอาสาสมัครบริการสังคม หลักสูตรสัมผัสชนบท และหลักสูตรเรียนรู้ร่วมกันสรรค์สร้างชุมชน โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี จากประสบการณ์ที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัครดำเนินการนี้ จึงควรมีการวิจัยถอดบทเรียนการจัดกิจกรรมการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัคร เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมอาสาสมัครในมหาวิทยาลัยที่จะพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครให้แก่นิสิตนักศึกษาได้อย่างเหมาะสมแก่เงื่อนไขของเยาวชนและเงื่อนไขของบริบทในสังคมปัจจุบัน

2.หัวข้อการวิจัย

แนวคิด รูปแบบ และวิธีการของการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรณีศึกษาการจัดกิจกรรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

3.คำถามการวิจัย

3.1 แนวคิด รูปแบบ วิธีการ พัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัคร ของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครปัจจุบัน เป็นอย่างไร

3.1.1 สำนักบัณฑิตอาสาสมัครมีแนวคิด รูปแบบ วิธีการ เสริมสร้างและพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (อยู่ในหลักสูตรและนอกหลักสูตร) กี่แบบแต่ละแนวคิด รูปแบบ วิธีการ มีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

3.1.2 ผลที่ได้รับจากการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคเป็นอย่างไร

3.2 แนวทางการปรับปรุงงานพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครในอนาคต ควรเป็นเช่นไร

3.2.1 แนวคิด รูปแบบ วิธีการ ที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครที่สอดคล้องกับบริบทของเยาวชนและสังคมปัจจุบันเป็นอย่างไร

3.2.2 มีปัจจัยอะไรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัคร ทั้งปัจจัยส่งเสริม และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

4.วัตถุประสงค์การวิจัย

4.1 เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ วิธีการ ของการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครในการจัดกิจกรรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

4.2 เพื่อศึกษาปัจจัยปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัคร

4.3 เพื่อสร้างองค์ความรู้อันจะเป็นรูปแบบในการดำเนินการพัฒนาจิตสำนักอาสาสมัคร

5.ความสำคัญของการศึกษา

ผลของการศึกษาครั้งนี้จะทำให้ได้รูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครที่สอดคล้องกับบริบทของเยาวชนและสังคมปัจจุบัน

6.ขอบเขตการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้จะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์(Analytical Descriptive Research) โดยมีขอบเขตการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

6.1 ขอบเขตการวิจัย

6.1.1 ขอบเขตเนื้อหา จะดำเนินการศึกษากิจกรรมที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัครจัด 2 ลักษณะ คือกิจกรรมหลักสูตรที่เป็นทางการ คือหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) และกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ คือโครงการนักศึกษาอาสาสมัครบริการสังคมและโครงการสัมผัสชีวิตชนบท

6.1.2 ขอบเขตแหล่งข้อมูล จะดำเนินการศึกษาจากแหล่งข้อมูลซึ่งประกอบด้วย

ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและกิจกรรมการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ข้อมูลจากบุคคล ได้แก่ นักศึกษา อาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

6.2 วิธีดำเนินการวิจัย มีรายละเอียดขั้นตอนดังนี้

6.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลเอกสาร ใช้การอ่าน จัดแบ่งหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาเอกสารตามคำถามวิจัย (Content Analysis)

ข้อมูลจากบุคคล ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกบุคคล (In-depth Interview) แบบกลุ่ม (Focus Group Interview) และจัดเวทีระดมความคิดให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสร่วมกันศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อหาคำตอบตอบโจทย์วิจัยดังกล่าวข้างต้น อันนำไปสู่ร่วมกันหาข้อสรุปแนวทางที่มีความเป็นไปได้ และเหมาะสม

6.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล จะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความโดยอาศัยความเข้าใจในบริบทของเรื่องที่ศึกษา (Interpretive Understanding) ส่วนการตรวจสอบข้อมูลและผลการศึกษา ใช้วิธีการจัดประชุมเพื่อเสนอผลการศึกษาเบื้องต้นแก่ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง

6.3 ขั้นตอนการดำเนินงาน

6.3.1 การทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

6.3.2 การสัมภาษณ์แนวลึก

6.3.3 การจัดเวที เสวนาระดมความคิดและ แลกเปลี่ยนเรียนรู้

6.3.4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการศึกษา

6.3.5 การนำเสนอข้อสรุปแนวคิดการพัฒนางานพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

6.3.6 สรุปและประมวลผลการศึกษา

6.3.7 การเผยแพร่ผลการศึกษา

7. นิยามศัพท์เฉพาะ

หลักสูตรที่เป็นทางการ หมายถึงหลักสูตรที่จัดการศึกษาโดยได้รับประกาศนียบัตรที่ก.พ. รับรองวุฒิทางการศึกษา

หลักสูตรไม่เป็นทางการ หมายถึงหลักสูตรที่จัดขึ้นโดยไม่ได้รับวุฒิทางการศึกษา

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับสถาบันการศึกษาต่างๆของประเทศไทย หากนำเอาองค์ความรู้ที่ได้มานำไปดำเนินการเฉกเช่นเดียวกันกับสำนักบัณฑิตอาสาสมัครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์